

Аналіз статей Сімейного кодексу України дає підстави вважати, що почуття взаємодопомоги як сімейної цінності спирається на юридичні норми, у яких закріплені, насамперед, моральні цінності нашого народу.

Як зазначає І. Бех, упродовж життя кожна людина відчуває потребу в певній допомозі. Незалежно від того, матеріальна вона чи емоційно-духовна, для особистості допомога завжди об'єктивно значуща. У дорослому віці без неї не обійтися, незважаючи на високу самодостатність особистості. Суб'єктивна значущість допомоги, переживання її особистістю як акт справжньої добродійності іншої особистості залежить від рівня розвитку ціннісного самоствавлення особи, яка потребує допомоги.

Акт допомоги є досить емоційно-чуттєвою морально-психологічною дією, яка може і гальмувати духовно-моральний розвиток особистості, і сприяти йому [1, с. 149–150].

Визнаючи право особистості на самовизначення у виборі мети життя, системі ціннісних орієнтацій, педагогічні колективи закладів інтернатного типу не повинні стояти осторонь, адже школа, яка не прагне прищепити дітям повагу до найважливіших сімейних цінностей, фактично заперечує їх. Мета полягає у розвитку особистості, зокрема, зі сформованими почуттями взаємодопомоги як сімейної цінності. Завдання вихователів – не у моральних повчаннях, а у створенні необхідного психолого-педагогічного середовища для духовного розвитку особистості, пізнання сімейних цінностей, розуміння та свободи вибору.

Отже, виникає потреба визначити сутність понять “сімейні цінності”, “почуття взаємодопомоги як сімейна цінність”; на основі аналізу юридичної, філософської, педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури з'ясувати стан дослідження проблеми у теорії; визначити і схарактеризувати компоненти, критерії та показники сформованості почуття взаємодопомоги як сімейної цінності у старшокласників інтернатних закладів; розробити науково обґрунтовані педагогічні умови формування у них почуття взаємодопомоги як сімейної цінності; визначити їхню ефективність та впровадити у педагогічну практику.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія “Альма-матер”).
2. Ильин И. А. Семья и социология личности / И. А. Ильин // Хрестоматия. Педагогика Российского Зарубежья : Пособие для пед. университетов, институтов и колледжей. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 528 с.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. – К. : Атіка, 2002. – 80 с.

С. В. Кушнар'ов,
м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ У НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

У статті розкрито психолого-педагогічні особливості формування соціально-значущих якостей у неповнолітніх засуджених.

Ключові слова: *соціально-значущі якості, неповнолітні засуджені.*

У багатовіковій культурі людства серед духовних цінностей соціально-значущі якості особистості завжди посідали провідне місце. Надзвичайно актуальною проблемою формування соціально значущих якостей є й сьогодні, у період політичних і соціально-економічних перетворень, коли в духовному житті суспільства проявляються егоїзм, байдужість і грубість, відсутність бережливого і чуйного ставлення людей один до одного.

Виникнення в українському суспільстві стихійної, деструктивної для розвитку особистості, небезпечної за своїми наслідками соціальної ситуації висуває проблему виховання моральної, творчої особистості, одухотвореної ідеалами добра, здатної протистояти руйнівним ідеям і проявляти милосердя до оточуючих. Гостро актуальна ця проблема, насамперед, для пенітенціарної школи, оскільки *альтруїзм, відповідальність, гідність, доброта, милосердя, толерантність* – це ті поняття, без яких неможливі будь-які пенітенціарні реформи.

Детальний аналіз спеціальної літератури засвідчив, що проблема формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених у процесі групової добродійної діяльності є міждисциплінарною, перебуває в числі актуальних, має не лише науково-теоретичний, але й практичний характер і потребує глибоких наукових досліджень. Однак, незважаючи на підвищений інтерес науковців, до теперішнього часу ця проблематика залишається новаційною, оскільки практично не вивчалася не лише в Україні, але й в інших країнах. Усе це зумовлює надзвичайну важливість нашого дослідження, яке передбачає доволі широке коло актуальних питань теорії і практики соціальної педагогіки як інтегрованої галузі знань, у контексті чотирьох парадигм її розвитку: наукової, освітньої, виховної і практичної.

У нашому дослідженні *соціально значущі якості особистості* – це якості, які мають інтегративний характер, визначаються способом життя, формуються у конкретній діяльності і сприяють вирішенню суспільно значущих завдань, а також становленню особистості як громадянина. Соціальний зміст соціально-значущих якостей розкривається в їхніх соціальних функціях.

Особливість соціально значущих якостей полягає в тому, що кожна з них інтегративна, оскільки об'єднує в собі безліч вузких і конкретніших показників, через які проявляється і комплексно, адже охоплює різні процеси сфери діяльності й характеризується багаторівневою структурою. Соціально-значущі якості тісно взаємопов'язані між собою, поєднуються одна з одною і утворюють певну цілісність і єдність.

Формування й розвиток соціально значущих якостей – процес надзвичайно складний, багатоаспектний, багатофакторний і достатньо довготривалий. Його необхідно особливо інтенсивно здійснювати саме у підлітковому віці. Тому працівникам пенітенціарних установ необхідно, передусім, знати особливості психічного розвитку дітей у підлітковому віці.

Ще в 1876 році професор Київського університету ім. Святого Володимира Д. Тальберг писав: “Тюрма має справу з внутрішнім світом людини, з моральними хворобами і аномаліями, тому знання психологічні безумовно необхідні для успіху. Не буде сказано занадто, коли відзначити, що сума і якостей людських знань у сфері психології і складають першооснову, на якій базується майбутнє тюремного питання” [1].

Слід зазначити, що колектив засуджених є спільністю закритого типу, він обмежений у зв'язках з іншими колективами, суспільними та державними організаціями, не наділений повноваженнями виступати від свого імені. Йому притаманна сувора регламентація спільної трудової діяльності, навчання, дозвілля тощо [2, с. 66].

Колектив неповнолітніх засуджених характеризується не лише великою різноманітністю підлітків, які до нього входять (національною, віковою, освітньою, професійною та іншою), але й різним ступенем їхньої аморальності, педагогічної занедбаності, кримінальної зараженості [2, с. 66]. Тому вирішення питання ефективної ресоціалізації неповнолітніх засуджених є одним із ключових завдань пенітенціарної теорії та практики.

Окремі аспекти формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених знайшли своє відображення в дослідженнях О. Беци, С. Горенка, В. Кривуши, Г. Радова, В. Синьова, М. Супруна та інших. У своїх працях ці науковці підкреслювали значимість гуманістичної спрямованості педагогічного процесу в місцях позбавлення волі, необхідність актуалізації позитивного потенціалу особистості, наповнення його моральним і духовним змістом.

Важливими для розуміння сутності соціально значущих якостей є концептуальні розробки І. Беха, який пов'язує цей феномен із відповідністю складових морального образу "Я" особистості [3].

Українська історія має ґрунтовний теоретичний і практичний досвід формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених у процесі групової добродійної діяльності. Для пенітенціарної системи осередком у сфері формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених є теоретичний доробок блискучої плеяди педагогів ХХ ст.: П. Блонського, Л. Виготського, А. Макаренка, В. Сороки-Росинського, М. Пестрака, С. Шацького та інших. У роботах цих авторів значна роль відводилася колективу як важливому чиннику виховання і розвитку особистості неповнолітнього. Так, наприклад, Л. Виготський наголошував на тому, що: "Всюди розвиток особистості дитини виявляється як функція від розвитку її колективної поведінки, всюди спостерігається один і той закон перенесення соціальних форм поведінки у сферу індивідуального пристосування" [4].

У педагогічних працях, педагогічній діяльності Т. Алексеєнко, Я. Коменського, Я. Корчака, М. Супруна головними умовами виховання дітей визначено встановлення доброзичливих відносин між педагогом і вихованцями, створення атмосфери захищеності у суспільстві, сприяння самореалізації і самовихованню дитини.

Змістовний аналіз можливостей методичного арсеналу вітчизняної науки засвідчив, що з усього розмаїття наявних методів формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених достатньо використовувати ті з них, що спираються на класичні психолого-педагогічні методи, зокрема: бесіда, лекція, диспут, переконання, приклад, вправа, моделювання проблемних ситуацій тощо. Таким чином, формування соціально значущих якостей у неповнолітніх засуджених може здійснюватися саме на усталеній методичній основі.

Окрім психолого-педагогічних методів формування соціально значущих якостей можуть застосовуватися різноманітні засоби, тобто предмети матеріальної

і духовної культури, що використовуються для вирішення педагогічних завдань (художня література, народна творчість, кінофільми і т.п.). Однак, застосовуючи зазначені методи і засоби формування соціально значущих якостей, необхідно пам'ятати, що вибір кожного з них залежить від рівня сформованості цих якостей і від вікових особливостей неповнолітніх засуджених.

У будь-якій пенітенціарній установі (тюрмі, колонії для неповнолітніх злочинців) вплив на особистість засудженого здійснюється через соціальну групу (колектив). Тому суттєвим фактором виправлення і ресоціалізації особистості ув'язненого є групова добродійна діяльність, яка передбачає активність, веде до удосконалення людини, творення нею добра.

Виходячи з цього, соціально значущі якості особистості неповнолітніх засуджених можуть формуватися у різних видах добродійної діяльності: творчій, продуктивній, міжособистісній, міжгруповій. Добродійність як вид діяльності, пов'язаний із наданням допомоги та підтримки тих, хто її потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги здійснюється виключно безкорисливо, завжди була невід'ємною частиною української культури та традицій. Залучення неповнолітніх засуджених до добродійної діяльності є одним із шляхів формування у них громадянської позиції та розв'язання гострих соціальних питань без участі держави [5].

Отже, організація соціально-педагогічної роботи щодо залучення неповнолітніх засуджених до групової добродійної діяльності може забезпечувати ефективну ресоціалізацію, профілактику девіантної поведінки, беззмістовного проведення вільного часу, індивідуалізму суб'єктів такої діяльності, виховувати гуманне ставлення до інших, формувати відповідальну поведінку, гуманістичну свідомість.

Список використаної літератури

1. Тальберг Д. И. Тюремная литература и тюремноеведение / Д. И. Тальберг. – М. : Университетская типография, 1876. – С. 64.
2. Основи пенітенціарної педагогіки і психології / [Замула С. Ю., Костенко В. А., Мандра В. І. та ін.] ; під заг. ред. В. М. Синьова. – Біла Церква, 2003. – 101 с.
3. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка та психологія. – 1999. – № 3. – С. 5–14.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – С. 11.
5. Алексєєнко Т. Ф. Теоретико-методологічні основи формування соціально-значущих якостей особистості у груповій добродійній діяльності // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К. : НАПН України, 2012. – Вип. 16. – С. 9–16.

М. Ю. Лисенко,
м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ, ХВОРИХ НА ДЦП

У статті розкрито провідну роль у вихованні і розвитку дитини хворої на ДЦП сім'ї та спеціалістів, від яких значною мірою залежить оволодіння дитиною новими соціальними навичками.

Ключові слова: *дитина хвора на ДЦП, соціальні навички.*